Cennet Irmakları ve Munzur Nehri (Dersim)

Prof. Dr. Tessa Hofmann
Tessa.Hofmann@katwastan.de

Yayımlanma Tarihi:
2 Temmuz 2025

İndirilme Tarihi:
14.10.2026

Önerilen Atıf: Hofmann, Tessa (2025). Cennet Irmakları ve Munzur Nehri (Dersim). Alevi Ansiklopedisi — ISIL: DE-4607. https://doi.org/10.68413/alevian siklopedisi.7cevv (Erişim Tarihi: 14.10.2026)

Alevi Ansiklopedisi, **Kütüphaneler ve İlgili Kuruluşlar için Uluslararası Standart Tanımlayıcı** kapsamında **ISIL: DE-4607** koduyla kayıtlıdır.

ISSN 3055-9928

ISIL URI /isil/DE-4607

LOBID
lobid.org/organisations/DE-4607

Permalink id.zdb-services.de/resource/organisations/DE-4607

Adres: Alevi Ansiklopedisi
Körnebachstr. 49-51, 44143 Dortmund

info@aleviansiklopedisi.com

Özet
Üç semavi din, cenneti —hepsinde ortak bir özlem mekânı olarak— farklı dönemlerde ve farklı biçimlerde yorumlamıştır. Raa Haqi Aleviliği ise, Sünni İslam'ın aksine, cennet ve cehennemi öteki bir âleme ya da gelecekteki bir zamana değil, bu dünyaya, şimdiki zamana yerleştirir. Semavi dinlerde Aden Bahçesi'nden çıktığına inanılan dört cennet nehrinden yalnızca ikisi —Fırat ve Dicle— kısmen ya da bütünüyle coğrafi olarak yerleştirilebilir. Fırat gibi, onun doğu kolu olan Murat Nehri de antik dönemlerden bu yana kutsal kabul edilmiştir. Kutsal su, kaynak ve nehir kültü, Tevrat öncesi dönemlere kadar uzanır ve özellikle Dersim'de belirgin bir süreklilik gösterir. Bu kutsiyet, hem Kürt Aleviler hem de Ermeniler tarafından ortaklaşa yaşatılmaktadır. Bu tarihsel ve inançsal süreklilik, Raa Haqi inancında Ana Fatma olarak bilinen ve Hind-İran mitolojisinde kutsal bir su tanrıçası olan Anahita figüründe somutlaşır.

Anahtar Kelimeler: Dersim, Kutsal, Nehir, Raa Haqi, River

Cennet ve Cennet Nehirleri

Üç İbrahimî din, her üçünde de özlem duyulan bir yer olan cennet hakkında farklı dönemlerde farklı yorumlar geliştirmiştir. İbranice Kutsal Kitap, yeryüzündeki cennete "Aden Bahçesi" (İbranice: □□□□□□□□□□ gan-ʿĒḏen) olarak atıfta bulunur. Yaratılış 2-3 bölümlerine göre Tanrı, bu bahçeyi insanlar için yaratmış, ancak Düşüş'ten (günaha düşmeden) sonra onları buradan kovmuştur.

"'Aden' ismi (...) aynı adlı İbranice isme dayanır ve 'haz', 'zevk', 'keyifli toprak' [ya da: 'bolluk diyarı'] anlamına gelir."

Telif Hakkı © 2026 Alevi Ansiklopedisi ve yazar(lar)a aittir. Aksi belirtilmedikçe Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY-NC-ND 4.0) kapsamında yayımlanmıştır. Her türlü kullanımda uygun atıf zorunludur. Ticari kullanım, değişiklik, çeviri veya yeniden yayın için Alevi Ansiklopedisi ve/veya yazar(lar)ın yazılı izni gereklidir.

[1] Yaratılış 2:8'te, Aden başlangıçta Tanrı'nın bir bahçe diktiği efsanevi bir ülkeye atıfta bulunur; yani bahçe, bu ülkenin içindedir. Bu farklı kullanım, antik Yunanca Septuaginta çevirisinde de yansıtılmıştır: Ülkenin adı Εδεμ (Edem) olarak yazılmışken, bahçe için παράδεισος (parádeisos – Eski Farsça *pairidaêza*, yani 'çevrili alan' anlamına gelir) terimi kullanılmıştır. [2]

Bu farklılıklar tarihsel kökenleriyle açıklanabilir: Eski gelenek, Aden diyarı ile bahçeyi birbirinden ayırırken, Yaratılış 2'nin edebî versiyonunda ülkenin ismi bahçeye aktarılmıştır. Yaratılış 2:10'da Aden'den çıkan nehirden bahseden ifade, muhtemelen daha sonraki bir redaksiyona aittir ve Aden ile bahçenin ilişkisini bilinçli olarak muğlak bırakmaktadır. [3]

Yeşaya 51:3'te "Aden", "Rabbin bahçesi" ile eş tutulur. Aden, Hezekiel Kitabı'nda da sıkça geçer; burada hem "Tanrı'nın bahçesi" (Hezekiel 28:13 ve başka yerlerde) açıklamasıyla, hem de "Aden ağaçları" (Hezekiel 31:9 ve başka yerlerde) ifadesiyle anılır. [4]

Hristiyanlar için cennet, mitsel bir semboldür. Bu sembol, insanlığın bilgiye duyduğu arzunun günah biçiminde tezahür etmesinden önceki ilk hâli, yani masumiyeti ifade eder. Cennet aynı zamanda bir özlem mekânı ve benmerkezcilikten ya da savaştan arınmış bir dünyanın hayali olarak da yorumlanır.

Yaratılış Kitabı'nın ikinci ve üçüncü bölümlerinin Hristiyan yorumuna göre Aden Bahçesi cenneti temsil eder. Bahçenin merkezinde yaşam ağacı ile iyi ve kötünün bilgisi ağacı yer alır (Yaratılış 2:9).

Tanrı, insanlara bu iki ağaçtan meyve yemeyi yasaklar. Ancak Adem ve Havva ona itaat etmez ve bilgi ağacının meyvesini tadar (Yaratılış 3:6-7). Bu durum onların Tanrı'ya benzemesine yol açtığı için Tanrı onları cennetten kovar ve yaşam ağacına erişimlerini engeller (Yaratılış 3:22-24). Böylece insan ölümlü olur.

Cennet, Eski Ahit'in (Tanah) dışında kalan bazı Yahudi metinlerinde de yer alır. Bu metinlerde cennetin bir gün yeniden insanlara açılacağı umudu yer alır. Bu düşünce, Yeni Ahit'te Vahiy Kitabı'nda tekrar ortaya konmuştur (Vahiy 2:7; Vahiy 22:2; Vahiy 22:14; Vahiy 22:19).

Yahudi inancına göre cennet aynı zamanda dindarların ölümden sonra gittikleri yerdir. Bu anlam, örneğin İsa'nın kendisiyle birlikte çarmıha gerilen suçluya verdiği vaat temelinde de yer alır: "Gerçekten sana söylüyorum, bugün benimle birlikte cennette olacaksın!" (Luka 23:43).

Bu şekilde cennet fikri Hristiyanlığa girmiştir: Mesih'in yeniden gelişiyle ve Tanrı'nın Krallığı tamamlandığında, ölüler dirilecek ve kurtuluşa erenler cennete girecektir. Ancak Orta Çağ'da cennet öğretisine, günahların arındırıldığı ve insanın cennete girmeden önce saflaştığı "arınma yeri" (Araf) öğretisi de eklenmiştir. Protestan reformcular ise bu anlayışı İncil'e dayanmadığı gerekçesiyle reddetmiştir. [5]

İslam'da cennet, en başından beri bu dünyanın ötesinde, ahiret âlemine ait bir yer olarak kabul edilmiştir. Kur'an'a göre, Allah Adem ve Havva'nın Cennet'te (Cennah) yaşamalarına izin verir (A'râf Suresi 7:19). Arapça *Cennet* (Arapça: □□□□, DMG ğanna) terimi, İbranice *Gan Eden* (□□ □□□) kavramıyla ilişkilidir. *Aden* anlamına gelen Arapça □□□ (DMG: 'adn) ifadesi de Kur'an'da geçer; örneğin Tâhâ Suresi 20:76'da. *Cennet* kavramının karşıt anlamlıları ise *Cehennem* (Jahannam) ve *Nâr* (ateş, cehennem ateşi) olarak geçer. İslamî geleneğe bağlı olarak, Cennet yedi [6] veya sekiz [7] dereceli (kapılı) bir yapıya sahiptir; en yüksek dereceler en takvalı olanlara ayrılmıştır. [8]

Kur'an'ın birçok ayetinde Cennet, seçilmiş olanlara vaat edilen bir ahiret saadeti mekânı olarak tasvir edilir:

"Takva sahiplerine vaat edilen cennetin misali şöyledir: Onun eteklerinde ırmaklar akar. Orada ebedî meyveler ve gölge vardır. İşte bu, takva sahiplerinin son durağıdır. İnkâr

edenlerin sonu ise cehennem ateşidir.” – Kur’an 13:35

“Takva sahiplerine vaat edilen cennet şöyledir: İçinde bozulmayan sudan ırmaklar, tadı değişmeyen sütten ırmaklar, içenlere lezzet veren şaraptan ırmaklar ve arıtılmış baldan ırmaklar vardır. Onlar için orada her türlü meyve ve Rablerinden bir mağfiret vardır. (Böylesi bir cennetin sakinleri) hiç cehennemde ebedî kalacak ve bağırsaklarını parçalayan kaynar su içirilecek olanlarla bir olur mu?” – Kur’an 47:15

Orta Çağ İslam teolojisinde sıkça tartışılan bir mesele de, Adem’in cennetinin, zamanın sonunda salih kulların gireceği cennetle aynı olup olmadığıdır. Hasan-ı Basrî ve onunla birlikte Mu’tezile mezhebinin kurucuları olan Vâsıl b. Atâ (ö. 748) ve Amr b. Ubeyd, bu iki cennetin aynı olduğu ve insanlara vaat edilen cennetin ezelden beri var olduğu görüşünü savunmuşlardır. Buna karşın Dirâr b. Amr (ö. 796), cennet ve cehennemin ancak Kıyamet Günü yaratılacağını öne sürmüştür. Dirâr’ın bu görüşü daha sonra Hişâm el-Fuvatî, Abbâd b. Süleyman ve Ebû Hâşim gibi birçok Mu’tezilî düşünür tarafından benimsenmiştir. Zıt görüş ise, ancak uzun süren tartışmaların ardından hâkimiyet kazanmıştır. [9]

Cennet, yerin ve cehennemin üstünde yer alır. Ancak Hristiyan inancından farklı olarak, Allah (Tanrı), ne cennette ne de cehennemde bulunur; sadece bu iki âlemin yaratıcısı olarak kabul edilir. Peygamberler ve melekler, yeryüzü ile gökler arasında gidip gelebilir ve aracılık görevinde bulunabilirler. [10]

Raa Haqi (veya Raa Heqi) inancına göre ise, hem cehennem hem de cennet bu dünyada, yeryüzünde mevcuttur; öte âlemde değil.

Cennet Nehirleri

Yaratılış 2:11-15’te şöyle yazılıdır: “Bahçeyi sulamak üzere Aden’den bir ırmak çıkıyor ve oradan ayrılarak dört ana kola bölünüyordu. Birincisinin adı Pişon’dur; bu ırmak, altının

bulunduğu, tüm Havilâ ülkesini çevreler. Bu ülkenin altını iyidir. Orada Bedolah madeni [kıymetli reçine] ve Şoham taşı [karnelyan] da bulunur. İkinci ırmağın adı Gihon'dur; tüm Kûş ülkesini çevreler. Üçüncü ırmak, Aşur'un doğusunda akan (H)iddekel'dir. Dördüncü ırmak ise Perat'tır."

Bu dört cennet nehrinin kimler ya da nereler olduğu konusunda oldukça farklı yorumlar bulunmaktadır. Bu nehirlerin coğrafi olarak tanımlanabilir olup olmadığı ise Aden Bahçesi'nin yeryüzünde mi yoksa öte âlemde mi yer aldığına dair yoruma bağlıdır.

Perat genellikle Fırat Nehri olarak kabul edilir. Yunanca'da *Euphrates*, Kürtçe/Arapça'da *Furat*, Ermenice'de *Frat*, Türkçe'de *Fırat*, Eski Asurca'da *Pu-rat-tu* ve ayrıca *Ufrat* adlarıyla anılır. Eski Farsça'daki *Ufrat* formu, birçok diğer yer adının da kökenidir ve *Huperethuua* bileşiğinden türetilmiştir; bu da "geçmesi kolay" anlamına gelir ("Hu" – "iyi"; "Peretu" – "geçit, sığ su"). Ermeniler arasında Fırat'ın kutsal olduğuna dair inanç 19. yüzyılın sonuna kadar canlı kalmıştır. Ayrıca Fırat'ı geçen ve suyundan içen kişinin yaraları iyileştirme yetisi kazanacağına dair bir inanç da yaygındı. [11]

(K)Hiddekel genellikle Dicle Nehri ile eşleştirilir; ancak kökeni net değildir. Bölgedeki dillere göre nehir şu adlarla bilinir: Sümerce *idigna*, Akadca *idiglat*, Aramice: *deqlath*, *didshla*, Eski Farsça: *tigrā*, Arapça: □□□□ (*didshla*), DMG: *diğla*, İbranice: □□□□□ (*ḥiddæqæl* ya da sadeleştirilmiş şekliyle *chiddekel*), Ermenice'de *Sḫqṇḫu* (*Tigris*), Türkçe'de *Dicle*, Kürtçe'de *Dîcle*. Orta Doğu'daki birçok ülkede *Ditjle* adı da kullanılır. *Tigris* ya da *Tikrit* adları da yaygındır.

Sümerce'de *id* "nehir" anlamına gelir; bu nedenle isim *id-igna* olarak parçalanabilir. Benzer sesli Sümerce *igira* sözcüğü "balıkçıl" anlamına gelir ve çivi yazısında *idigna* karakteri en eski biçiminde balıkçıl resmi gibi göründüğünden, Jan Keetman bu ismin "balıkçıl nehri" olarak çevrilebileceğini öne sürmektedir. [12]

Eski Farsça'da, Rüder Schmitt'e göre, bu nehrin ismi Babilceden ödünç alınmış ve hızlı akışı nedeniyle "ok gibi hızlı" (arrow-fast) şeklinde yorumlanmıştır. [13]

Kutsal Kitap, Gihon'un hangi nehir olduğu konusunda açık bir bilgi vermez. Gihon'un ilişkilendirildiği Kûş bölgesi, daha sonraki dönemlerde çoğunlukla Etiyopya olarak anlaşılmıştır. Bu nedenle Gihon'un Nil Nehri ile özdeşleştirilmesi buradan kaynaklanmaktadır. Ancak aslında kastedilen yer farklıdır.

Olası adaylar arasında, MÖ 2800'lere tarihlenen kayıtlarda geçen Sümer-Akad şehir devleti Kiš, veya henüz yeri tespit edilemeyen Hitit kenti Kuššara (Kuşar) sayılabilir.

Mısırolog David Rohl, Aras Nehri'nin İncil'de bahsi geçen Gihon olduğunu savunur. Rohl, İslam'ın İran'a girişi dönemine ait bir belgede Aras Nehri'nin 7. yüzyıla kadar "Gyhun" olarak bilindiğini ortaya koyar. Bu nehrin kıyısındaki bölgeye de eskiden Kûş adı verilmekteydi. Bölgedeki dağlardan biri günümüzde hâlâ Kusha-Dagh (Kûş Dağı) olarak anılmaktadır.

Aras Nehri (ayrıca: Araks veya Arax; Azerice: Araz, Farsça: □□□ Aras, Ermenice: Ա□ա□u Araks, Kürtçe: Erez, Urartuca: Muna, Yunanca: Araxes, Türkçe: Aras Nehri) 1072 km uzunluğu ile Yakın Doğu'daki Kura Nehri'nin en uzun koludur. [14]

Başka bir yoruma göre, cennet nehri Gihon, Ceyhun Nehri (Farsça adıyla Amuderya, Eski Yunanca'da Oxos) ile özdeşleştirilir.

Orta Çağ metinlerinde bu nehir Arapça ve Farsça'da Ceyhun (□□□□□, DMG: Ğayḥūn) olarak anılır. İran mitolojisinde bu nehir, İran ile Turan arasında tartışmalı bir sınır nehridir. Modern Farsçada yaygın olan Āmūdaryā (□□□□□□□) ismi, āmū(y) (□□□, Transoksanya'daki kumluk bir ova) ve daryā (Farsça: 'deniz', Orta Farsça: *drayak*, Eski Farsça: *drayah*, 'deniz' ya da 'büyük su yolu') kelimelerinin birleşimidir. Diğer dillerde adlandırmalar şöyledir: Özbekçe *Amudaryo*, Tacikçe *Омударё (Omudarjo)*, Türkmence *Amyderýa*,

Karakalpakça *Ámiwdárya*, Rusça *Амударья (Amudarja)*.

Pişon Nehri ise Havîlâ ülkesi ile ilişkilidir. Alman ilahiyatçı ve klasik filolog Manfried Dietrich (Ugarit uzmanı), Pişon'u İran'ın güneybatısındaki Karun Nehri ile özdeşleştirir. David Rohl ise bu nehri, İran'daki Sefid Rud Nehri'nin kolu olan Ghezel Ozan ile eşleştirir. 720 km uzunluğundaki Karun, İran'ın en uzun ve tek ulaşılabilir (seyrüsefer yapılabilir) nehridir. Sümer *Gılgamış Destanı*'nda Karun Nehri'ne sıklıkla "Ulai Nehri" olarak atıfta bulunulur.

Dört olası cennet nehrinden üçü, tarihsel Ermeni Yaylası'nda doğmaktadır: Fırat ve Dicle, bugünkü Elazığ yakınlarında; Aras ise Erzurum'un güneyinde, Bingöl Dağları'nda kaynak bulur. Aras Nehri, doğuya doğru akar, kuzeyinden Ağrı Dağı'nı geçer. Bu bölgede aynı zamanda Ermenistan sınırını oluşturur. Daha sonra, İran ile Azerbaycan'a bağlı Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti arasında, ardından İran-Ermenistan ve İran-Azerbaycan sınırları boyunca akarak, Azerbaycan'da Mugan steplerinden geçer ve Hazar Denizi'ne dökülen Kura Nehri'ne katılır.

Fırat ve Dicle'nin kaynak bölgesinde yer alan ve bu nehirlerden birine ya da her ikisine kol olmuş veya olmakta olan başka iki nehir daha, kutsal cennet nehirleri ağına dâhil edilebilir. Bunlardan biri, Fırat'ın en uzun kolu olan Murat Nehri'dir. Murat Nehri (Türkçe: Murat Nehri, Kürtçe: Çemê Miradê, Ermenice: Արածանի – Aratsani), Fırat'ın başlıca kaynaklarından biridir. Antik Yunanlılar ve Romalılar bu nehre Arsanias (Eski Yunanca: Ἀρσανίας) adını vermiştir. Ağrı Dağı yakınlarında, Van Gölü'nün kuzeyinde doğar ve dağlık araziden geçerek 722 km boyunca batıya doğru akar.

Yeni Asur İmparatorluğu kaynaklarında nehre Arṣania, Klasik Yunan ve Roma kaynaklarında Arsanias adı verilmiştir. Bu formlar, Ermenice'deki Aratsani (Արածանի) isminden türemiş olabilir. Ermeni dilbilimci Armen Petrosyan, bu ismin Hint-Avrupa kökü $h_2erǵ$ ("beyaz, parlak") kökeninden gelen Ermenice bir kelimeden türediğini öne sürmektedir. Aratsani ismi, daha eski bir

biçim olan Artsani'den (buradan Akadcadaki Arşania – sonuna yer adı eki -iya eklenmiş) gelişmiş olabilir; bu dönüşüm, Ermenice'de "Ara-" ile başlayan diğer birçok yer adının etkisiyle gerçekleşmiş olabilir.

Günümüzde kullanılan "Murat" ismi, genellikle Türkçe erkek adı olan Murat'la veya bu adın türediği murat (amaç, dilek, istek) kelimesiyle ilişkilendirilir. Ancak bu büyük olasılıkla halk etimolojisidir. ABD'li Ermeni dilbilimci Hrach Martirosyan, bu ismin aslında Eski Ermenice mōrat, murat ("çamur, bataklık") kelimesinden türemiş olabileceğini öne sürmektedir. [16]

Agos gazetesi'nin kurucularından Sarkis Seropyan (1935-2015), bir röportajında Dersim'de Aratsan (Batı Ermenicesiyle: Aradzan) ve cennet nehri Fırat'a duyulan saygının, İbrahimî dinlerden çok önceye dayandığını anlatmıştır:

"Dersim'deki Ermeniler, Fırat'ı kolları olan bir anne gibi görür. Munzur Dağı'nı da bir ana figürü olarak algılarlar. Hatta onun siluetini tanrıça Anahit'e benzetirler. Anlatılanlara göre, bu tanrıçanın göğsünden akan süt, Fırat ve Munzur nehirlerini oluşturmuştur.

Bence nehirler, Ermeni dini kültüründe merkezî bir yere sahiptir. Özellikle iki nehir çok önemlidir: Fırat ve bizim Aradsan dediğimiz Murat Nehri. Aradsan, Ermeniler için özellikle kutsal bir nehirdir çünkü ilk Hristiyan vaftizleri burada yapılmıştır." [17]

Munzur – Dersim'in Kutsanmış Nehri

Dersim'deki doğa unsurlarına dayalı inanç sistemi içinde su, birçok kültürde olduğu gibi verimlilik ve dişil enerjiyle ilişkilendirilmiş ve özel bir yere sahip olmuştur. Mazdazm (Zerdüştlük) inancında su, hem fiziksel hem de ruhsal arınmayı simgeleyen, hayatın kaynağı ve arındırıcı bir unsur olarak görülür. Hint-İran kökenli bereket, şifa ve bilgelik tanrıçası Ardvisura Anahita, suyla doğrudan ilişkilidir ve tüm suların kaynağı olarak kutsanır. Bu tanrıça, antik İran ve

Ermeni mitolojisinde önemli bir yere sahiptir ve dünyanın düzenini koruyan kozmik figürlerden biri olarak kabul edilir.

Roma'ya giden Ermeni-Arşakî kralı Trdat I'in (MS 63-80) yolculuğuna dair Plinius'un Historia Naturalis adlı eserinin XXX.2. bölümünde aktarıldığı üzere, Mazdaist inançta deniz de kutsal kabul edilirdi. Bu nedenle, deniz yolculukları yasaklanmıştı; çünkü denize çıkmak onu kaçınılmaz olarak kirletirdi. Kral Trdat, hem bir kral hem de büyücü-rahip (magi) olduğu için, dini kurallar gereği deniz yolculuğu yapamazdı ve bu yüzden Roma'ya zorlu ve uzun bir kara yolculuğu yapmak zorunda kalmıştı. [18]

Dersim'in Raa Haqi inancı, kökeni üç bin yıl öncesine dayanan, antik İran'ın doğa unsurları ve su kültüne dayalı geleneklerini yaşatmaktadır. Bu inanç sisteminde pınarlar çok önemli bir yere sahiptir. Bu kaynakların doğaüstü güçlere sahip olduğuna, buralarda yıkanan ya da suyunu içenlerin mucizevi güçler kazanacağına inanılır. Raa Haqi inancında, aynı adı taşıyan kutsal dağdan doğan ve batıdan doğuya Dersim'i kat eden Munzur Nehri, kutsal ve canlı bir varlıktır. Her yıl on binlerce insan, bu nehrin kaynağına ziyaret eder; orada dua eder, →Çıra yakar ve →Niyaz sunar. [19]

Dersim ile Ovacık yolu üzerindeki Ana Fatma Ziyareti, bir başka doğal kutsal mekândır ve özellikle kadınlar için en önemli ibadet ve ziyaret alanlarından biridir. Burada, suyun ve doğurganlığın koruyucusu olarak görülen Hint-İran tanrıçası Anahita, Peygamber Muhammed'in kızı Fatıma figüründe yaşamaya devam eder-hem işlevinde hem de adında. Ana Fatma'ya gelen ziyaretçiler, burada mum yakar, dua eder. Duadan sonra, ziyaretçilere küçük atıştırmalıklar ve tatlılar ikram edilir.

"Bu suyla kurulan yakın ilişki, kitaplardan ya da kurumlardan gelmez; rüyalardan, anlatılardan ve ritüellerden geçerek kuşaktan kuşağa aktarılır. Toprak, su yoluyla hatırlar. Aleviler bir kutsal pınara gittiklerinde, bir nehrin kenarında diz çöktüklerinde ya da bir göl kıyısında

mum yaktıklarında, yalnızca bir geleneği sürdürmezler-gören, duyan ve cevap veren canlı bir varlıkla karşılaşırlar.” [20]

Sonuç

Sonuç olarak, cennet ve cennet nehirleri fikri-kadim metinlere ve teolojik tahayyüllere köklenmiş olsa da-özellikle Dersim’in Raa Haqi geleneğinde, Alevilik içinde yerle ilişkili ve özgün biçimlerde yeniden yorumlanmaktadır. Hâkim İbrahimî anlatılarda tahayyül edilen aşkın ya da öte-dünyevi cennetlerden farklı olarak, Alevilik cenneti bu dünyada, doğanın kendisinde ve özellikle Munzur Nehri gibi kutsal coğrafyalarda konumlandırır.

Canlı bir su yolu olarak Munzur, yalnızca bir ibadet ve ziyaret mekânı değil, aynı zamanda ruhsal bir varlık olarak da tecrübe edilir-besleyen, gözeten ve hatırlayan bir varlık. Alevi kozmolojisinde Munzur, hem ilahi özün metafizik akışını hem de acıların, direnişin ve ekolojik kutsallığın maddi hafızasını taşır. O, içkin, ilişkisel ve ahlaki bir cennet tasavvuru sunar-suyun yalnızca arındırmadığı, aynı zamanda şahitlik ettiği, iyileştirdiği ve toplulukları birbirine bağladığı bir dünya.

Bu anlamda Munzur Nehri, Aleviliğin kutsal olana dair özgün kavrayışının kalbinde yer alır: ölümden sonra değil, yaşamın içinde var olan; manzaraya kazınmış ve bir halkın ortak nefesinde taşınan bir cennet.

Sonnotlar

[1]: Gesenius, Wilhelm: Hebräisches und aramäisches Handwörterbuch über das Alte Testament. 18. Auflage. Berlin/Heidelberg: Springer-Verlag, 2013, s. 927.

[2]: Bauer, Walter: Griechisch-deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der frühchristlichen Literatur. 6. Auflage. Berlin/New York: Walter de Gruyter & Co. 1988, s. 1242.

[3]: Henrik Pfeiffer: Eden. In: Bauks, Michaela; Koenen, Klaus; Alkier, Stefan (Hrsg.): Das wissenschaftliche Bibellexikon im Internet (WiBiLex), Stuttgart, 2006 ff.

[4]: Aynı kaynak.

[5]: Evangelische Kirche in Deutschland: Paradies - Basiswissen Glauben. https://www.ekd.de/Paradies-Basiswissen-Glauben-11240.htm

[6]: Werner, Helmut (Hrsg.): Das islamische Totenbuch - Jenseitsvorstellungen des Islam, nach der Dresdner und Leipziger Handschrift, neu herausgegeben. Köln 2009, s. 191 ve devamı.

[7]: Hughes, Thomas Patrick: Lexikon des Islam, Wiesbaden 1995, s. 574.

[8]: Spuler-Stegemann, Ursula: Die 101 wichtigsten Fragen, Islam. München, C. H. Beck 2007, s. 43.

[9]: Ess, Josef van: Theologie und Gesellschaft im 2. und 3. Jahrhundert der Hidschra. Eine Geschichte des religiösen Denkens im frühen Islam. Berlin: De Gruyter, 1991-1997, Bd. 3, s. 53 ve devamı.

[10]: Aynı kaynak.

[11]: Ishkol-Kerovpian, K.: Mythologie der vorchristlichen Armenier. In: Wörterbuch der Mythologe. Hrsg. von W.W. Hauser. I. Abteilung: Die alten Kulturvölker. Bd. IX, 1. Teil: Kaukasische Völker. 11. Lieferung. Stuttgart. Ernst Klett Verlag, s. 157.

[12]: Keetman, J.: Zur Schreibung des Wortes idigna "Tigris" und der möglichen Bedeutung "Reiherfluss". In: Bibliotheca Orientalis, Band 73, 2016, s. 7-11.

[13]: Schmitt, Rüder: Wörterbuch der altpersischen Königsinschriften. Reichert, Wiesbaden 2014, s. 255.

[15]: Petrosyan, Armen: The Indo-European and Ancient Near Eastern Sources of the Armenian Epic. Washington, D.C: Institute for the Study of Man. 2002, s. 73-74, 186.

[16]: Martirosyan, Hrach: "Armenian mawr 'mud, marsh' and its hydronymical value". Aramazd: Armenian Journal of Near Eastern Studies, 2009, 4 (1), s. 80-81.

[17]: Gündoğan, Kazım: Alevileş(tiril)miş Ermeniler; Dersimli Ermeniler-2: "Biz İsa'ya Tabiyiz, Ali'ye Mecburuz". İstanbul: Ayıntı Yayınları 2023, s. 475.

[18]: Ishkol-Kerovpian, aynı eser, s. 135.

[19]: Die Geburt des Munzur - Heiliger Fluss, umkämpfte Landschaft. "Deutsche Digitale Bibliothek: Ausstellungen", https://ausstellungen.deutsche-digitale-bibliothek.de/heilige-geografie-dersim-und-diaspora/items/show/25

[20]: Heilige Landschaften der Alevis von Dersim. "Deutsche Digitale Bibliothek: Ausstellungen", https://ausstellungen.deutsche-digitale-bibliothek.de/heilige-geografie-dersim-und-diaspora/#s18

Kaynakça & İleri Okumalar

Bauer, Walter. 1988. *Griechisch-deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der frühchristlichen Literatur*. 6th ed. Berlin and New York: Walter de Gruyter & Co.

Evangelische Kirche in Deutschland. n.d. “Paradies – Basiswissen Glauben.” https://www.ekd.de/Paradies-Basiswissen-Glauben-11240.htm.

Gesenius, Wilhelm. 2013. *Hebräisches und aramäisches*

Handwörterbuch über das Alte Testament. 18th ed. Berlin and Heidelberg: Springer-Verlag.

Gündoğan, Kazım. 2023. *Alevileş(tiril)miş Ermeniler; Dersimli Ermeniler-2: "Biz İsa'ya Tabiyiz, Ali'ye Mecburuz"*. Istanbul: Ayıntı Yayınları.

Hughes, Thomas Patrick. 1995. *Lexikon des Islam*. Wiesbaden.

Ishkol-Kerovpian, K. n.d. "Mythologie der vorchristlichen Armenier." In *Wörterbuch der Mythologie*, edited by W. W. Hauser, vol. IX, part 1, 11th fasc., 157. Stuttgart: Ernst Klett Verlag.

Keetman, J. 2016. "Zur Schreibung des Wortes *idigna* 'Tigris' und der möglichen Bedeutung 'Reiherfluss'." *Bibliotheca Orientalis* 73: 7-11.

Martirosyan, Hrach. 2009. "Armenian *mawr* 'mud, marsh' and Its Hydronymical Value." *Aramazd: Armenian Journal of Near Eastern Studies* 4 (1): 80-81.

Pfeiffer, Henrik. 2006ff. "Eden." In *Das wissenschaftliche Bibellexikon im Internet (WiBiLex)*, edited by Michaela Bauks, Klaus Koenen, and Stefan Alkier. Stuttgart.

Petrosyan, Armen. 2002. *The Indo-European and Ancient Near Eastern Sources of the Armenian Epic*. Washington, D.C.: Institute for the Study of Man.

Schmitt, Rüder. 2014. *Wörterbuch der altpersischen Königsinschriften*. Wiesbaden: Reichert.

Spuler-Stegemann, Ursula. 2007. *Die 101 wichtigsten Fragen, Islam*. Munich: C. H. Beck.

van Ess, Josef. 1991-1997. *Theologie und Gesellschaft im 2. und 3. Jahrhundert der Hidschra. Eine Geschichte des religiösen Denkens im frühen Islam*. Vol. 3. Berlin: De Gruyter.

Werner, Helmut, ed. 2009. *Das islamische Totenbuch – Jenseitsvorstellungen des Islam, nach der Dresdner und Leipziger Handschrift, neu herausgegeben*. Cologne.

Wikipedia contributors. n.d. “Aras (Fluss).” Wikipedia. https://de.wikipedia.org/wiki/Aras_(Fluss).

Online Sergiler

Deutsche Digitale Bibliothek. n.d. *Die Geburt des Munzur – Heiliger Fluss, umkämpfte Landschaft*. (Curator: Dr. Ahmet Kerim Gültekin) https://ausstellungen.deutsche-digitale-bibliothek.de/heilige-geografie-dersim-und-diaspora/items/show/25.

—. n.d. *Heilige Landschaften der Alevis von Dersim*. https://ausstellungen.deutsche-digitale-bibliothek.de/heilige-geografie-dersim-und-diaspora/#s18.

Yayıncı Notu: Bu yayında yer alan görüş, yorum ve veriler yalnızca ilgili yazar(lar)a aittir; Alevi Ansiklopedisi’nin, editörlerinin veya destekleyici kurumların görüşlerini zorunlu olarak yansıtmaz. Alevi Ansiklopedisi ve editörleri, içeriğin kullanımından doğabilecek sonuçlardan sorumlu değildir